

Андреј Митровић о важности изучавања економске историје

Апстракт: Као историчар тоталне историје Андреј Митровић се бавио и економском историјом. Овај рад представља преглед његовог истраживачког опуса на теме економске историје и методолошка виђења важности изучавања економске историје. Андреј Митровић у оквиру економске историје посебно је истраживао банкарску тематику, коју је и сматрао једним од најсадржајнијих задатака историографије, јер је реч о потрази за целовитошћу појаве која је сачињена од различитих историјских садржаја.

Кључне речи: економска историја, историографија, интердисциплинарност, Андреј Митровић

У историографији се негде од средине 20. века јављају прве велике недоумице око њеног основног циља и сврхе. Због њене изузетне друштвене важности, у пракси се најпре јавила недоумица око тога да ли је она оруђе доказивања или преиспитивања историјске свести. Интересе у изучавању историографије знатно је одређивала и чињеница да ли је неко друштво довољно политички и економски развијено. Показало се заправо да недовољно јаки демократски режими, идеологије и политички покрети озбиљно ремете проучавање историографије. У таквим друштвима сврха изучавања историје готово је искључиво била политичка и идеолошка, због чега су се највећим делом истраживала подручја политичких појава.

У својој књизи *Пропитивање Клио* професор Андреј Митровић подсећа да је историографија као струка средином 20. века побудила велико неповерење и запала у озбиљну кризу *зато што је значајним делом подлегла тенденциозности, посебно превршивши са патриотском ревношћу у оба светска рата, мада сигурно и претерано.*¹ Заправо је застарелост метода и ограничавање знања на масу података без осмишљених гледишта и јасних тумачења довела до готово увреженог мишљења да се историографија политизовала, да храни сукобе и недовољно ствара знања, те да не доприноси разумности, односно да подс-

---

¹ Митровић, Андреј, *Пропитивање Клио, Огледи о теоријском у историографији*, Београд, 1996, стр. 155 (у даљем тексту: Митровић, А., *Пропитивање Клио...*)

тиче национализме. Због тога он у својим радовима указује на то да се једино садржајним поимањем целине историјске стварности, зашта су потребни нови научни методи, може зауздати једностраност политичке историје.²

Срећом, показало се да историографија располаже знањима и људима који поседују довољно снаге и спремности да проширују методолошке оквире и довољну интелектуалну радозналост да се упознају са вредностима других друштвених наука, што је заправо значило да су вољни да усвајају истраживачке поступке и знања превасходно из области социологије, економије, политикологије. Циљ нових методолошких поступака је да се упознавањем са условима живота у прошлости открију начини настајања многобројних питања и проблема. Налажењем одговора на њих ствара се нова динамика позитивних промена у друштву. Управо у складу с тим, историографска дела се све више посвећују и анализама привредног раста, конјуктурних циклуса, друштвених структура с њиховим посебностима у различитим временима, узроцима и последицама економских криза, динамици индустријализације појединих региона и сличним темама.

С временом су та поља истраживања омогућила настанак нових и вредних истраживачких поступака и учинака. Професор Митровић рано учева да је ту нарочито место, поред упоришне тачке коју је чинила независна школа око часописа *Анали*, имала енглеска историографија, коју је одликовало неговање проучавања привреде и друштва; на оваквим темељима свој узлет остварила је америчка историографија, омогућивши и преображај немачке историографије. Суштина преокрета, како је он истицао, била је у научном универзализму, подвлачењу значаја историје привреде и друштва, али и у усвајању вредности теорије за успешност истраживања. Он је писао да уз „ослањање на методе друштвених наука, историја све више настоји да одређеније и строже истражује на основу јасних радних планова и на знањима заснованим и развијеним претходним хипотезама, на подробним упитницима и тако даље. У процесу рада разрађује и дорађује почетне и ствара даље хипотезе, понекад уобличава аксиоме и гради садржајне теорије, усавршава знања којима отвара путеве ка поузданом сазнању“³, на чему је и заснован савремени оптимизам о могућности сазнавања историје. Зато, без обзира на то како општи друштвени интерес одређује начин на који се дефинише сврха историографије, она у потпуности може да оствари свој задатак само доследним настојањем да истовремено обухвати поједина подручја великих историјских појава, односно догађања, а да истовремено, проучавањима привредно-друштвене тематике, омогући дубља

---

² Митровић, Андреј, *Расправљање са Клио*, Сарајево, 1991, стр. 115 и даље (у даљем тексту: Митровић, А., *Расправљање са Клио...*)

³ Митровић, А., *Пропитивање Клио...*, стр. 167.

сазнања, „трезвеније виђење политике и, уопште, јачање разумских садржаја наспрам емотивних и идеолошких“.⁴

У овом великом савременом преокрету светске историографије домаћа историографија није имала улогу. Професор Митровић био је свестан чињенице да је подручје политике у њој привлачило највећу пажњу због многобројних, често суштинских и крвавих преокрета, мада је инсистирао на томе да је пресудан био дуги утицај немачке историографије, која је све до половине 20. века „узимала политичко подручје као једини релевантан предмет обраде, народ разумевала као пресудну, такође превасходно политичку појаву историје, државу пазила као врхунску вредност, истовремено се чак крајње одлучно опирала проучавању привредних, друштвених и културних појава“.⁵ Он сам је као историчар и професор универзитета свој професионални живот живео у, како је често говорио, друштву оптерећеном историјом. Нарочито је био свестан чињенице да такво друштво по правилу има проблем са објективношћу, а посебно зато што су се „у чвориште сплели заосталост и патријархалност [...] неразвијене, а у међувремену још оронуте структуре и привредне недаће“.⁶ Југословенска историографија развијала се у складу са тврдњама марксизма о неминовној партијности историје, на коју се деведесетих година 20. века накалемио и национални „видокруг“. Зато је, сматра он, „једно од последица обеју идеологизација и политизација и уношење осећања мржње међу представнике истраживања. Ово значи и грађење прошлости појединаца, политичких групација, друштвених слојева и – најчешће – читавих народа, вођење својеврсних ратова речима и списима против нечије историје, што је предвођено, подстицано или организовано из партијских комитета или од утицајних функционера комуниста, односно од заслепљених националистичких група и појединаца.“⁷

Управо због тога је у „концентричним“ круговима научноистраживачких интересовања Андреја Митровића, којима се бавио током четири и по деценије свога рада, снажно исцртана тежња ка сарадњи и коришћењу учинака других наука, првенствено хуманистичких и друштвених, чиме се „проширује видокруг и унапређује каквоћа закључивања, а пре свега плодносно усложњава резултат“.⁸ Потпуна посвећеност истраживању и критичком преиспитивању резултата неминовно је водила томе да су се проблемске области његовог интересовања стално умножавале и биле обогачиване новим сазнањима и виђењима других наука, међу којима је економска историја заузимала посебно значајно место. Чврсто је веровао да историографија ако је испуњена највећим делом поузда-

⁴ Митровић, А., *Расправљање са Клио...*, стр. 115–116.

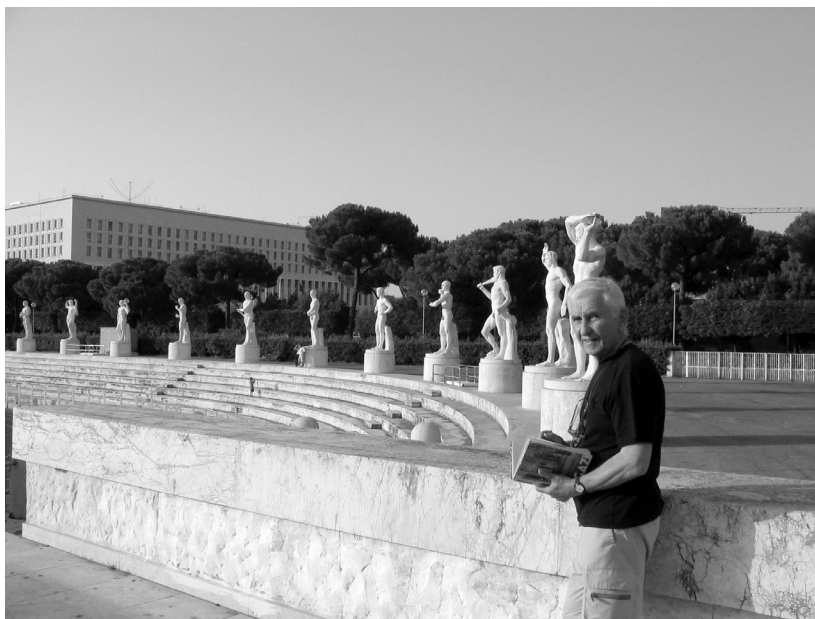
⁵ Митровић, А., *Пропитивање Клио...*, стр. 68.

⁶ Митровић, А., *Пропитивање Клио...*, стр. 128.

⁷ *Исто*, стр. 167.

⁸ *Исто*, 67.

ним знањима и сложеним мишљењима, може у неразвијеним друштвима имати чак и свесно улогу еманципаторског чиниоца. Она динамично проширује поља истраживања и тиме доказује вредност знања, посебно о друштву и привреди, док у развијеним друштвима „штити од редуковања свести само на привредна и друштвена питања и социјалне проблеме“.⁹

Андреј Митровић, Рим 2004.

У том смислу посебно важна била му је инострана стручна литература, нарочито радови тада нове генерације историчара попут Херберта Фејса,¹⁰ Фрица Фишера, Рајмона Пуадевана,¹¹ Волфганга Момзена,¹² Фрица Стерна,¹³

⁹ Митровић, А., *Расправљање са Клио...* стр. 17–18.

¹⁰ Herbert Feis (1893–1972) је у време Хуверове и Рузвелтове администрације био економски саветник у Министарству иностраних послова САД. За књигу *Између рата и мира: Потсдамска конференција* (1960) добио је Пулицерову награду за историју, 1961. године.

¹¹ Raymond Poidevin (1928–2000) француски историчар, оснивач *Истраживачког центра за историју међународних односа* у Стразбуру, који данас носи његово име: *Le Centre Raymond Poidevin de recherche d'Histoire des Relations internationales* (CRHRI).

¹² Wolfgang Justin Mommsen (1930–2004) немачки историчар и писац биографије Макса Вебера (1959); био је заступник тезе да је Немачка током 19. века доживела само делимичну, односно велику економску, али не и политичку модернизацију.

¹³ Fritz Richard Stern (1926) познати је амерички историчар и професор емеритус на Колумбија универзитету, аутор књиге *Gold and Iron* (1977) посвећене Герсону Блајхрудеру, личном Бизмарковом банкару и пријатељу.

Жоржа Анрија Сутуа,¹⁴ која су му, према сопственом признању, пружила знање и показала поступке проучавања о европским и светским историјским појавама повезаним с токовима новца и улогом државе и политике. Од домаћих аутора далекосежан утицај на њега имале су богате студије политичких и привредно-финансијских тема Данице Милић и Љиљане Алексић Пејковић, али пре свих радови Димитрија Ђорђевића, кога је сматрао за стварног зачетника тих историјско-привредних студија.¹⁵

Још од 1970. године Андреј Митровић је, уз неколицину немачких историчара, био међу првима који је отворио питање немачког „допунског привредног простора“ (*Ergänzungswirtschaft*) и скренуо пажњу на његову важност и комплексност.¹⁶ Дугогодишње истраживање тог политичко-економског феномена превасходно је као резултат дало једну свеобухватну анализу немачке привредне, политичке и војне стратегије у Југоисточној Европи и то у времену дужем од пола века. Међутим, интензивна истраживања у архивима у Француској, Немачкој и Аустрији истовремено су проф. Митровићу омогућила да стекне увид у природу једне од најважнијих појава економско-политичког деловања великих сила на Балкану; реч је о политици великих европских банака и њиховом међусобном сукобљавању као одразу конкурентских политичких интереса (односно, оно што је професор Митровић означавао као *политичност банака*). За њега су оне биле „неоспорно међу важнијим творцима прогреса, као и неминован учесник у стварању привредних и развојних интереса“, с тим што су, како је писао, „не ретко биле подстрекач ривалства држава око привредних ресурса“, а у време пред избијање Првог светског рата су због својих интереса у међународним односима постале „саучесник припрема обрачуна држава“.¹⁷ У својој књизи *Стране банке у Србији 1882–1914* (насталој као резултат деценијског рада на овој теми) убедљиво је показао важност истраживања односа историје и економије, те друштвеног, политичког и идеолошког окружења економских и финансијских институција. На тај начин отворио је простор за критичка запажања и коришћење архивске грађе банака као сложеног и особеног извора за разумевање историјске стварности. На даље могућности и изазове интердисциплинарног проучавања тих тема скренуо је пажњу и економиста, пре свега својим учествовањем на првој међународној конференцији која се бавила

¹⁴ Georges-Henri Soutou (1943) француски је историчар и аутор чувене књиге *L'Or et le sang – Les buts de guerre économiques de la Première Guerre mondiale* (*Злато и крв, економски циљеви Првог светског рата* – 1989).

¹⁵ Митровић, Андреј, *Стране банке у Србији 1882–1914, политика, прогрес, европски оквири*, Београд 2004, стр. 205 и даље (у даљем тексту: Митровић, А., *Стране банке у Србији...*)

¹⁶ Ристовић, Милан, *Андреју Митровићу поводом седамдесетог рођендана*, Београд 2007: http://www.udi.rs/%5Carticles%5Candreju_mitrovicu.html

¹⁷ Митровић, А., *Стране банке у Србији...*, стр. 207.

историјом модерног банкарства на Балкану (у Атини, 1997. године).¹⁸ Убрзо је уследио позив домаћих економиста за учешће у великом пројекту о историји Народне банке Србије 1884–2004¹⁹ и позив европских економиста и банкара да учествује у оснивању *Мреже за монетарну историју Југоисточне Европе*.²⁰ Тиме је професор Митровић заправо стекао признање нове и релативно младе заједнице европских економских историчара окупљених око *Европске асоцијације за банкарску и финансијску историју* са седиштем у Франкфурту.²¹

Остаци историје некадашњег времена и превасходно могућности истраживања тог „сплета сачињеног од послова, политике и модерности“ коју су му омогућавали специјализовани европски архиви, ставиле су пред професора Митровића још један од, испоставило се последњих изазова у његовој богатој каријери. Реч је о изналажењу начина да се институционализује богата архива Народне банке Србије и подстакне се да се она систематски среди и пружи на увид новој генерацији истраживача за које је дубоко веровао да ће ускоро пристићи. Коначно, оснивање посебног одељења Архива Народне банке 2005. године,²² представљало је изузетан вид признања које су српски банкари и економисти указали напорима професора Митровића да повезивањем економских и историјских тема подстакне даљи развој интердисциплинарних студија у Србији. Не мање важна је и чињеница да је тиме истовремено снажно подржао стварање нове генерације архивиста, први пут специјализованих за сређивање и обраду архивске грађе из области економске и финансијске историје.

Андреј Митровић је истраживање економске историје а у оквиру ње посебно историјске банкарске тематике, сматрао једним од „најсадржајнијих задатака историографије“, првенствено јер је, како је писао, реч о „потрази за целовитошћу појаве која је сачињена од различитих историјских садржаја“.²³ Из историографског угла виђено, реч је о настојањима да се сагледа веома ве-

¹⁸ *Modern Banking in the Balkans and West-European Capital in the Nineteenth and Twentieth Centuries*, (edit. Kostas P. Kostis), London 1999.

¹⁹ Митровић, Андреј; Верољуб Дугалић, *Народна банка 1884–2004*, Београд 2004.

²⁰ Научна мрежа за монетарну историју Југоисточне Европе – SEEMHN (South Eastern European Monetary History Network) основана је у априлу 2006. године на иницијативу централних банака Бугарске и Грчке. Окупила је представнике централних банака, економисте и економске историчаре с циљем унапређивања знања о економској историји региона, у контексту европског искуства, с фокусом на финансијску и монетарну историју. Такође, у оквиру научне мреже основана је радна група – SEEMHN DCTF (Data Collection Task Force) за формирање базе података земаља у региону о финансијској и монетарној статистици 19. и 20. века.

²¹ Европска асоцијација за банкарску и финансијску историју (The European Association for Banking and Financial History – ЕАВН) основана је 1990. године у Франкфурту и представља научну и стручну мрежу европских банкара, истраживача и архивиста, са циљем даљег развоја истраживања из области финансијске, банкарске и историје осигурања од средњег века до данас.

²² http://www.nbs.rs/internet/latinica/10/10_2/10_2_1/index.html

²³ Митровић, А., *Стране банке у Србији...*, стр. 5.

лика, обухватна и противречна улога капитала, али суштински са неизмерно важном и садржајном улогом. У економско-финансијским институцијама као симболима модерности и њиховој политичности проистеклој из државе којој су припадале, он је видео важну противречност која уједно представља једну од основних особина историје. Самим тим су истраживања из области економске историје захтевала посебан истраживачки напор економиста и историчара, због чега је на њиховој међусобној сарадњи и едукацији с правом и доследно инсистирао све до краја своје каријере. Нажалост, поражавајући је податак да се данас, упркос огромном развоју који је доживела у светским размерама, економска историја (као ни историја привреде и друштва) не изучава ни на једном од домаћих универзитета.

Стога речи професора Митровића написане пре готово две деценије и данас веома јасно упозоравају: „Да би остварила своје хтеће за истином и потпуно обухватила и сазнала изузетно сложен предмет који проучава, као и да би и даље усавршила свој метод, потребно је да се историјска наука жели и уме користити поступцима и учинцима више других наука [...] Са коришћењем других наука историографија проширује своје основе и себи отвара нове путеве, упоредо ојачава своју посебну суштину иако истовремено трпи утицај тих других наука, а такође се као посебан члан чвршће укључује у систем постојећих наука...“ и при том „...историја уз велику емпирију, систему друштвених и хуманистичких наука пружа такође целовите оквире појава које ове науке истражују и тиме уједно опомиње да је историчност, с њом и одређеност у смислу многих различитости према другом, битна одлика свих појава и процеса човековог друштвеног живота“.²⁴

---

²⁴ Митровић, А., *Пропитивање Клио...*, стр. 159; 242.

Summary

Vesna Aleksić

Andrej Mitrović on Importance of Research in Economic History

In the mid-20th century first serious doubts arose about the aim and purpose of historiography. Due to its outstanding social significance, the first question was posed whether historiography is meant to be the evidence of historical conscience or the means of questioning it. The interests in historiographical research were significantly framed by the degree of political and economic development of a particular society. It has come out that underdeveloped democratic regimes, ideologies and political movements are a serious threat to the research in history. The purpose of historical research in such societies is almost exclusively political and ideological, and that is the reason why political phenomena were the main subject of the research.